

Sygn. akt II UK 455/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 października 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bohdan Bieniek (przewodniczący)

SSN Jolanta Frańczak

SSN Halina Kiriło (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku B. P.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w [...]
o datę przyznania renty rodzinnej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 24 października 2017 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 8 marca 2016 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 16 lutego 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w [...] przyznał wnioskodawczyni B. P. prawo do renty rodzinnej po zmarłym mężu od dnia 1 stycznia 2015 r., tj. od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek.

Wnioskodawczyni złożyła odwołanie od powyższej decyzji, domagając się przyznania jej renty rodzinnej od października 2013 r., czyli od daty znalezienia zwłok męża.

Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 17 czerwca 2015 r. oddalił odwołanie B. P. od decyzji organu rentowego, a Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 8 marca 2016 r. oddalił jej apelację od orzeczenia pierwszoinstancyjnego.

W sprawie ustalono, że B. P., urodzona 10 lutego 1942 r., w dniu 25 marca 1967 r. zawarła związek małżeński z E. P. W dniu 29 sierpnia 2013 r. małżonek wnioskodawczyni zaginął, a jego zwłoki znaleziono w dniu 6 października 2013 r. i zidentyfikowano w dniu 20 grudnia 2014 r. Akt zgonu został wystawiony w dniu 3 lutego 2015 r. Odwołująca się jest uprawniona do emerytury. Wniosek o przyznanie prawa do renty rodzinnej po zmarłym mężu złożyła w dniu 26 stycznia 2015 r.

Sąd drugiej instancji przytoczył treść art. 100 ust. 1 i art. 129 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm.; dalej jako ustawa o emeryturach i rentach z FUS) i stwierdził, że powołane przepisy uzależniają początkową datę wypłaty świadczenia od daty złożenia wniosku o to świadczenie. Stąd samo spełnienie przez ubezpieczonego przesłanek warunkujących prawo do świadczenia nie stanowi jeszcze podstawy do wypłaty świadczenia. Wypłata świadczenia może nastąpić od dnia powstania prawa tylko wtedy, gdy powstaniu prawa towarzyszy wniosek o wypłatę świadczenia złożony nie później niż w dacie powstania prawa. Natomiast powyższa zasada wyklucza możliwość wstecznego wypłacania świadczeń, to jest za okres po nabyciu prawa, ale przed złożeniem wniosku o świadczenie (jego wypłatę).

W ocenie Sąd Apelacyjny, skoro odwołująca się złożyła wniosek o rentę rodzinną w styczniu 2015 r., to nie ma podstaw do przyznania tego świadczenia od daty wcześniejszej niż od miesiąca złożenia wniosku. Co prawda w powołanym przez pełnomocnika wnioskodawczyni wyroku z dnia 3 kwietnia 2014 r., sygn. akt II UK 398/13, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że prowadzenie postępowania o uznanie za zmarłego jest okolicznością obiektywną i wyjątkową, przemawiającą za odstąpieniem od zasady wynikającej z art. 129 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, jednakże niniejsza sprawa nie jest tożsama ze stanem faktycznym

wynikającym z powyższego orzeczenia.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku wywiodła odwołująca się B. P. Zaskarżając wyrok w całości zarzuciła mu naruszenie prawa materialnego: art. 129 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w związku z § 11 ust. 1 pkt 1 w związku z § 17 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2011 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe (Dz.U. Nr 237, poz. 1412), przez ich niewłaściwe zastosowanie polegające na uznaniu, że w niniejszej sprawie brak jest podstaw do wstecznego wypłacenia świadczeń z tytułu renty rodzinnej za okres po nabyciu prawa, ale przed złożeniem wniosku, w sytuacji gdy prawidłowe zastosowanie przepisu uzasadnia przyznanie wskazanych świadczeń z datą wsteczną. Skarżąca wniosła o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...], przy uwzględnieniu kosztów postępowania według norm przepisanych, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego w postępowaniu kasacyjnym na rzecz pełnomocnika z urzędu strony skarżącej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie, albowiem uzasadniony jest zarzut naruszenia prawa materialnego przy ferowaniu zaskarżonego wyroku.

Analizę prawidłowości orzeczenia pierwszoinstancyjnego wypada rozpocząć od przytoczenia treści art. 129 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, zgodnie z którym świadczenia wypłaca się poczynając od dnia powstania prawa do tych świadczeń, nie wcześniej jednak niż od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek lub wydano decyzję z urzędu. Przepis ten uzależnia zatem początkową datę wypłaty świadczenia od daty złożenia wniosku o to świadczenie. Chociaż bowiem prawo do świadczeń z ubezpieczenia społecznego powstaje z mocy ustawy, a decyzja organu rentowego ma charakter deklaratoryjny, to samo spełnienie się przesłanek warunkujących prawo do świadczenia *in abstracto* nie stanowi podstawy do wypłaty świadczenia. Podstawę taką stanowi wniosek o przyznanie, a następnie wypłacenie świadczenia. Ustawodawca przypisał decydującą rolę woli uprawnionego, który nawet jeżeli spełnia przesłanki nabycia prawa do świadczenia,

nie musi z niego korzystać. Konsekwencją tego jest to, że dopiero złożenie wniosku o świadczenie powoduje obowiązek jego wypłaty, a ustawodawca nie przewidział możliwości wyrównywania świadczenia osobom, które wystąpiły z wnioskiem o nie później, niż nabyły do niego prawo, jeżeli zwłoka spowodowana została brakiem staranności w prowadzeniu własnych spraw.

Mimo, że przepis art. 129 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS nie budzi wątpliwości na gruncie wykładni językowej – logicznej, to w judykaturze, dając pierwszeństwo wykładni celowościowej, dopuszcza się wypłatę renty rodzinnej za okresy poprzedzające datę złożenia wniosku o świadczenie. Powołując się na cel renty rodzinnej, Sąd Najwyższy przyjmował, że zasada wyprowadzona z brzmienia powołanego przepisu, wskazująca, iż wypłata świadczenia dotyczy okresu przyszłego, przypadającego po zgłoszeniu wniosku, bez możliwości wypłacenia świadczenia wstecz, powinna podlegać modyfikacji. Renta rodzinna jest związana z ryzykiem śmierci osoby łożącej na utrzymanie rodziny i zmierza do zapewnienia zastępczych środków utrzymania uprawnionym członkom rodziny. Pozbawienie prawa do tego świadczenia (jego wypłaty) na skutek obiektywnych okoliczności, na które uprawniony nie miał i nie mógł mieć wpływu - mimo wystąpienia tego ryzyka - sprzeciwia się założonemu przez ustawodawcę celowi, gdy się dodatkowo uwzględni treść ustępu 2 art. 129 ustawy, zgodnie z którym w razie zgłoszenia wniosku o rentę rodzinną w miesiącu przypadającym bezpośrednio po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć ubezpieczonego, emeryta lub rencisty, rentę rodzinną wypłaca się od dnia śmierci, nie wcześniej jednak niż od dnia spełnienia warunków do renty przez uprawnionych członków rodziny. Regulacja ta potwierdza cel tego świadczenia, którym jest zapewnienie środków utrzymania osobie uprawnionej już od dnia śmierci ubezpieczonego, emeryta lub rencisty. Szczególne okoliczności sprawy poddają w wątpliwość możliwość oparcia się jedynie na tej regule interpretacyjnej. Generalna zasada, wyprowadzona z dosłownego brzmienia przepisu art. 129 ust. 1 ustawy, że wypłatę świadczenia uruchamia dopiero wniosek o to świadczenie - bez możliwości wypłacenia świadczenia za okres wsteczny - powinna podlegać modyfikacji w sytuacjach uzasadniających tę modyfikację i przy zastosowaniu także innych reguł interpretacyjnych (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2006 r., I UK 320/05, OSNP 2007 nr 9-10, poz. 143, z dnia 5

października 2006 r., I UK 117/06, OSNP 2007 nr 23–24, poz. 357, z dnia 10 lutego 2012 r., II UK 146/11, OSNP 2013 nr 1-2, poz. 17, z dnia 3 kwietnia 2014 r., II UK 398/13, LEX nr 1458715 i z dnia 12 stycznia 2016 r., II UK 444/14, LEX nr 1998554).

Taka sytuacja zachodzi, gdy mamy do czynienia z osobą zaginioną, której zwłoki zostają odnaleziona i zidentyfikowane wiele miesięcy po zaginięciu. Trzeba bowiem pamiętać, że stosownie do § 10 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2011 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe (Dz.U. Nr 237, poz. 1412), zainteresowany zgłaszający wniosek o emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy powinien dołączyć do wniosku między innymi dokumenty stwierdzające datę urodzenia, zaś małżonek ubiegający się o rentę rodzinną, poza tym, także dokumenty stwierdzające datę zawarcie związku małżeńskiego oraz datę urodzenia i datę zgonu osoby, po której ma być przyznana renta rodzinna (por. § 11 ust. 1 pkt 1 i 2), przy czym zgodnie z § 17 ust. 1 tego rozporządzenia, imię (imiona), nazwisko, datę urodzenia, datę zawarcia związku małżeńskiego, datę zgonu, stopień pokrewieństwa i powinowactwa oraz przysposobienie ustala się na podstawie dokumentu stwierdzającego tożsamość albo odpisu aktu stanu cywilnego. W przypadku ubiegania się o rentę rodzinną po osobie zaginionej, dopełnienie powyższych wymagań napotyka na trudności.

Należy podkreślić, że przepis art. 65 ustawy o emeryturach i rentach z FUS ustanawia oczywistą zasadę, że renta rodzinna przysługuje po osobie zmarłej. Skarżąca nie mogła uzyskać prawa do renty po mężu, gdyż do czasu odnalezienia i zidentyfikowania zwłok był on osobą zaginioną a nie osobą zmarłą. Ubezpieczona nie dysponowała i nie mogła dysponować ani aktem zgonu, ani postanowieniem o uznaniu za zmarłego. Wyjątkowość sytuacji rodziny osoby zaginionej jest bowiem związana z domniemaniem życia tej osoby. W okresie zaginięcia osoby, jej najbliżsi nie mogą skutecznie wystąpić z wnioskiem o rentę rodzinną; mogą tylko oczekiwać na powrót zaginionej albo na upływ terminu, od którego możliwe będzie uznanie go za zmarłego. Faktyczną możliwość ubiegania się o rentę rodzinną skarżąca uzyskała dopiero po odnalezieniu i identyfikacji zwłok męża oraz sporządzeniu aktu zgonu.

Jak wskazano wyżej, ustanawiając zasadę, że świadczenia wypłaca się od miesiąca, w którym zgłoszony został wniosek o jego wypłatę, ustawodawca przypisał decydującą rolę woli uprawnionego, który chociaż spełnia przesłanki prawa do świadczenia, nie musi z niego korzystać. Konsekwencją zaś autonomii uprawnionego jest to, że moment wyrażenia na zewnątrz woli pobierania świadczenia determinuje powstanie obowiązku jego wypłaty. Do tego też niewątpliwie dochodzi kwestia starannego działania uprawnionego i z jej przyczyny ustawodawca nie przewidział możliwości wyrównywania wstecz świadczenia osobom, które wystąpiły z wnioskiem o świadczenie później niż nabyły do niego prawo, a zwłoka spowodowana została brakiem staranności w prowadzeniu własnych spraw. W rozpoznawanej sprawie o dacie zgłoszenia wniosku o rentę rodzinną po zmarłym mężu zadecydowała nie wola ubezpieczonej ani też jej niestaranność, lecz obiektywnie istniejące okoliczności.

Konkludując wypada stwierdzić, że w szczególnej sytuacji, jaką stanowi przypadek ubiegania się o rentę rodzinną po osobie zaginionej, której zwłoki odnaleziono i zidentyfikowano wiele miesięcy po zaginięciu, nie można przepisu art. 129 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS wyklądać zgodnie z jego dosłownym brzmieniem, przyjmując, iż o dacie wypłaty świadczenia decyduje data wniosku o to świadczenie. W takim przypadku rentę rodzinną należy wypłacić od dnia nabycia prawa do niej, jakim jest wskazana w akcie zgonu data śmierci żywiciela, jeśli wniosek o wypłatę świadczenia złożono bez zbędnej zwłoki. W niniejszej sprawie skarżąca wystąpiła zaś ze stosownym wnioskiem po identyfikacji zwłok męża, jeszcze przed sporządzeniem aktu zgonu.

Podzielając kasacyjny zarzut naruszenia prawa materialnego, Sąd Najwyższy z mocy art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.